

Postojim

Svega mi je tri-četiri godine. Sjedim na parapetu, oko mene svuda razbacane igračke, prevrnute kule od kocki, lutke s izbečenim očima. U kući je mrak, zrak u sobama polako se hladi, trne. Nikoga nema; otišli su, nestali, još se čuju njihovi glasovi koji jenjavaju, čangrljanja, odjeci koraka i udaljeni smijeh. Napolju – prazno dvorište. Mrak se lagano spušta s neba. Taloži se na sve, kao crna rosa.

Najmučnija je nepomičnost: gusta, vidljiva – hladan sumrak i slabunjavo svjetlo natrijskih svjetiljki što grezne u mraku na samo jedan metar rastojanja od svog izvora.

Ništa se ne dešava, marširanje mraka sustaje pred vratima kuće, svekolika vreva smrkavanja stišava se, stvara gusti skorup, kao na ohlađenom mlijeku. Obris zgrada u pozadini neba protežu se u beskonačno, gube polako oštre ivice, rogljeve, rubove. Svjetlost koja gasne odnosi sa sobom zrak – ne ostaje ništa za disanje. Mrak se sada probija kroz kožu. Zvuci su se sklupčali, uvukli pužije oči; orkestar svijeta otišao je i nestao u parku.

Tu večer je granica svijeta, slučajno sam je napipala dok sam se igrala, nehotično. Otkrila, jer su me ostavili načas samu, nisu me sačuvali. Jasno je da sam se našla u zamci, zatomljena. Svega mi je nekoliko godina, sjedim na parapetu, gledam u utrulo dvorište. Ugašena su već sva svjetla u školskoj kuhinji, svi su otišli. Betonske ploče u dvorištu upile su mrak i iščezle. Pozatvarana vrata, spuštene kapci, navučene roletne. Izašla bih, ali nemam kud. Samo moje prisustvo pribire jasne obrise koji drhte, talasaju se, i to boli. Na časak otkrivam istinu: ništa se ne može učiniti – postojim.

Svijet u glavi

Moje prvo putovanje bilo je preko polja, pješice. Dugo niko nije primijetio moj nestanak, zato sam uspjela otići baš daleko. Prošla sam čitav park, a onda – poljskim putevima, kroz kukuruz i vlažne livade pune listova maslačka, iskockane melioracijskim kanalima – do same rijeke. Uostalom, rijeka je ionako bila sveokolna u toj niziji, natapala je pokrove trave, oblizivala polja.

Kad sam se popela na zaštitni nasip, ugledala sam pokretnu traku koja je izlazila iz kadra, izranjala iza svijeta. I onaj ko je imao sreće na njoj je mogao vidjeti dereglije, velike plosnate lađe koje su plovile u oba pravca, ne obazirući se na obale, na drveće, na ljude što su stajali na nasipu, koje su sigurno tretirali kao privremene, orijentacione tačke nedostojne pažnje, svjedoke njihovog gracioznog kretanja. Maštala sam o tome da, kad porastem, radim na takvoj deregliji, ili da – najbolje – i sama postanem dereglija.

Nije to bila velika rijeka, tek jedna Odra; ali sam i ja tada bila mala. Imala je svoje mjesto u riječnoj hijerarhiji, što sam provjerila na mapama, prilično drugorazredno, ali primjetno, vikontesa iz provincije na dvoru amazonske kraljice. Meni je, ipak, bila sasvim dovoljna, činila mi se ogromnom. Plovila je kako joj se prohtije, odavno neregulisana, izljevima sklona, neuračunljiva. Na nekim mjestima pored obale zapinjala je o nekakve podvodne prepreke i tada su se u vodi stvarali virovi. Proticala je, defilovala, zaokupljena svojim ciljevima skrivenim iza horizonta, negdje daleko na sjeveru. Nisi mogao na njoj zaustaviti pogled, jer bi ga istezala iza horizonta sve dok mu ne bi ponestalo ravnoteže.

Nije obraćala pažnju na mene, sobom zaokupljena, nestalna, lutajuća voda u koju nikad ne možeš ući dva puta, kako sam kasnije saznala.

Svake godine ubirala je paprenu naknadu za nošenje dereglija na svojim leđima – jer i svake godine neko bi se u njoj utopio, čas to dijete koje se kupa u vrele ljetne dane, čas taj pijanac koji je čudnim sticajem okolnosti zateturao na mostu, pa je i pored postojeće

ograda pao u vodu. Potraga za utopljenicima uvijek je bila duga i bučna, što je cijelu okolinu držalo u napetosti. Organizovani su ronionci i vojni motorni čamci. Sudeći po pričama odraslih koje sam osluškivala, pronađena tijela bila su napuhana i blijeda – voda je iz njih isprala sav život, tako im je zamuljala crte lica da su bližnji teško mogli identifikovati posmrtno ostatke.

Stojeći na nasipu za odbranu od poplava, zagledana u struju, shvatila sam da će – uprkos svim opasnostima – uvijek biti bolje ono što je u pokretu od onog što je u mirovanju; da je plemenitija promjena od postojanosti; da nepomično mora podleći raspadanju, degeneraciji, i pretvoriti se u pepeo, dok će pokretno opet – čak vječno trajati. Otad je rijeka postala igla zabodena u moj sigurni postojani krajolik parka, staklenika u kojima je stidljivo, redak po redak, nicalo povrće i staza od betonskih kocki na kojima su se igrale školice. Probadala ga je skroz-naskroz, vertikalno određivala treću dimenziju; pravila je u njemu rupu, i djetinji svijet pokazivao se tek kao gumena igračka koja pišti kad iz nje istisneš zrak.

Moji roditelji nisu bili starosjedioci u potpunosti. Često su se selili iz jednog mjesta u drugo, sve dok se na kraju nisu na duže vrijeme zadržali u provincijskoj školi, daleko od solidnog puta i željezničke stanice. Putovanje je postajalo već sam izlazak iza međe, pohod u gradić. Nabavke, podnošenje dokumenata u općinskoj upravi, uvijek isti frizer na trgu pored općine, u istoj kecelji koju je uzalud prao i hlorisao, jer je farba za kosu njegovih mušterija ostavljala na njoj kaligrafske mrlje, kineske grafeme. Mama je farbala kosu, a otac ju je čekao u kafani “Nova”, za jednim od dva stolića postavljena napolju. Čitao je lokalne novine u kojima je uvijek najzanimljivija bila kriminalistička rubrika s vijestima o poharanim pekmezima i krastavčićima iz podruma.

Ta njihova turistička putovanja na godišnji odmor, bojažljiva, putovanja do krova natovarenom Škodom. Dugo pripremana, planirana u večernjim satima uoči proljeća, tek što bi se povukao snijeg, ali se zemlja još nije otrežnjavala; trebalo je čekati da

konačno prepusti svoje tijelo plugovima i motičicama, sve dok ne bude kadra oploditi se, i potom već počne uzimati im vrijeme od jutra do večeri.

Pripadali su generaciji koja je putovala kamp-prikolicama, vukući za sobom surogat kuće. Šporet na plin, stolići i stolice na rasklapanje. Plastični konopac za prostiranje veša kad se negdje zaustavimo, i drvene štipaljke.

Otac ih je kupio negdje na putu, na nekoj buvljoj pijaci koju su on i majka naročito rado posjećivali (ukoliko se upravo nisu slikali kod neke crkve ili spomenika), vojnički čajnik – bakarni instrument, posuda s cijevi u sredini u koju se stavljala šaka grančica koja se upali. I mada si u kamp-naseljima mogao koristiti struju, on je kuhao vodu u tom samovaru praveći dim i nered. Klečao je nad vrelom posudom i ponosno osluškivao kлокot ključale vode kojom je zalijevao kesice čaja – istinski nomad.

Razbaškarili bi se na označenim mjestima, u kamp-naseljima, uvijek u društvu ljudi istih kao oni, prekraćujući vrijeme u časakanju sa susjedima povrh čarapa koje se suše na šatorskim konopcima. Držeći se knjiga-vodiča, utvrđivali su trasu puta, marljivo markirajući atrakcije. Do podneva kupanje u moru ili u jezeru, a popodne pohod u antiku gradskih znamenitosti koji se završavao večerom – najčešće iz tegli – gulaš, faširane šnicle, ćufte u sosu. Trebalo je samo skuhati makarone ili rižu. Vječita štednja novca, slabašan je zlot, žuta banka svijeta. Tražiš mjesto gdje ćeš priključiti struju, pa se mrzovoljno pakuješ jer se put nastavlja, ali ipak – uvijek u metafizičkoj orbiti kuće. Nisu bili pravi putnici jer su putovali zato da bi se vratili. A vraćali su se s olakšanjem, s osjećajem dobro ispunjene obaveze. Vraćali su se da bi uzeli s komode štos pisama i računa. Da bi prali gomile veša. Da bi prijatelje koji su krišom zijevali nasmrt ugnjavili pokazivanjem fotografija. Evo nas u Carcassonneu. A ovdje je supruga, u pozadini je Akropola.

Zatim su čitavu godinu vodili život utvrđene nastanjenosti, taj čudni život kad se ujutro vraćaš onome što uvečer ostaviš, kad ti

odjeća miriše na vlastiti stan, a noge neumorno utabavaju stazu na tepihu.

Nije to za mene. Očito mi je nedostajao neki gen koji čini da čim se duže zaustaviš na jednom mjestu, istom pustiš korijenje. Mnogo puta sam pokušavala, ali moje korijenje je uvijek bilo plitko i obrtala sam se za svakim vjetrom. Nisam znala klijeti, nedostajala mi je ta biljna sposobnost. Ne crpim sokove iz zemlje, ja sam antiantej¹, moja energija izvlači se iz pokreta – iz truckanja autobusa, iz brujanja aviona, iz njihanja trajekta i vozova.

Podesna sam, nevelika i dobro upakovana. Želudac mi je mali, nezahtjevan, pluća snažna, stomak čvrst i mišići ruku snažni. Ne uzimam nikakve lijekove, ne nosim naočale, ne koristim hormonske preparate. Kosu šišam mašinicom, jednom u tri mjeseca, kozmetička sredstva gotovo da i ne koristim. Imam zdrave zube, možda ne previše ravne, ali čitave, samo jednu staru plombu, valjda u donjoj lijevoj šestici. Jetra mi je – bez oboljenja. Pankreas – bez oboljenja. Bubrezi desni i lijevi u izvrsnom stanju. Moja trbušna aorta je normalna. Bešika – pravilna. Hemoglobin – 127. Leukociti – 4,5. Hematokrit – 0,40. Trombociti – 228. Holesterol – 4. Kreatinin – 100. Bilirubin 4,2 i tako dalje. Moj IQ – ako je tome vjerovati – 121; dovoljno. Imam naročito razvijenu prostornu percepciju, skoro eidetsku, međutim, nikakvu lateralizaciju. Profil ličnosti nepostojan, vjerovatno ne zaslužuje povjerenje. Doba – psihološko. Rod – gramatički. Knjige kupujem radije u mekim povezima, da ne bih žalila za njima kad ih ostavim na peronu, za tuđe oči. Ne pravim nikakve kolekcije.

Završila sam fakultet, ali u suštini, nisam obučena ni za jednu struku, zbog čega mi je veoma žao; moj pradjed je bio tkalac, bijelio je istkano platno, prostirući ga po obronku, izlažući ga vrelim zracima sunca. Veoma bi mi prijalo to preplitanje osnove i potke, ali prenosivi razboji ne postoje, tkalački zanat vještina je stalno

¹ Antej – ličnost iz grčke mitologije, sin Posejdona i Geje (boginje Zemlje). Nepobjediv div koji bi se, kad bi u hrvanju posrnuo, dotakao se svoje majke Zemlje i dobio novu snagu. (prim. prev.)

nastanjenih naroda. Dok putujem, štrikam. U posljednje vrijeme, nažalost, na nekim letovima zabranjuje se unošenje sa sobom u avion pletećih igala i heklica. Kao što rekoh, nisam se obučila ni za jednu struku, pa ipak, uprkos onome što su moji roditelji stalno ponavljali, uspijevala sam preživjeti prihvatajući se različitih poslova dok sam putovala, i nisam propala.

Kad su se moji roditelji poslije romantičnog dvadesetogodišnjeg eksperimenta vratili u grad, umorni od suša i mrazeva, zdrave hrane koja je čitave zime bolovala u podrumu, vune od vlastitih ovaca brižljivo ugurane u bezdana grla jastuka i jorgana, dobila sam od njih nešto novca i prvi put sam pošla u svijet.

Tamo gdje sam dospijevala, radila sam povremeno. U međunarodnoj manufakturi u predgrađima velike metropole sklapala sam antene za ekskluzivne jahte. Bijaše tamo mnogo takvih kao što sam ja. Zapošljavali su nas na crno, ne pitajući nas odakle smo i šta planiramo za ubuduće. Isplaćivali su nas petkom, a kome nije odgovaralo, u ponedjeljak se više nije pojavljivao. Bijahu tu budući studenti na prelazu između mature i prijemnih ispita na fakultetu. Emigranti koji stalno putuju u idealnu, pravednu zemlju negdje na Zapadu, gdje su ljudi sestre i braća, a snažna država vrši ulogu pokroviteljskog roditelja; bjegunci, oni koji su šmugnuli od porodica – žena, muževa, roditelja; nesretno zaljubljeni, rascijepljeni, melanholični i vječito prozeblji. Oni koje je gonio zakon jer nisu uspjeli isplatiti podignute kredite. Probisvijeti, vagabundi. Luđaci koje su odvodili u bolnicu pošto im se bolest povratila, a odatle ih – na osnovu nejasnih odredbi – deportovali u zemlju iz koje su došli.

Samo je jedan Indijac radio tu za stalno, godinama, ali istinu govoreći, njegova situacija nije bila ništa drugačija od naše. Nije imao osiguranje ni odmor. Radio je šutke, strpljivo, ujednačenim tempom. Nikad nije kasnio, nikad nije nalazio razloge da odsustvuje s posla. Nagovorila sam nekoliko ljudi da osnujemo sindikat – to je bilo vrijeme solidarnosti – makar samo zarad njega, ali nije htio. Dirnut tim mojim interesovanjem, svakodnevno me je

čašćavao ljutim curryjem koji je donosio u manjerkama. Danas se ne sjećam ni kako se zvao.

Bila sam konobarica, sobarica u ekskluzivnom hotelu i dadi-lja. Prodavala sam knjige, prodavala sam karte. U jednom malom pozorištu jedne sezone radila sam kao garderoberka, i tako izdržala dugu zimu među plišanim kulisama, teškim kostimima, satenskim pelerinama i perikama. Kad sam završila fakultet, radila sam kao pedagog, konsultant u terapiji odvikavanja, a također, odskora – u biblioteci. Čim bih uspjela zaraditi neki novac, kretala sam na put.

Glava u svijetu

Studirala sam psihologiju u velikom, sumornom komunističkom gradu, moj odsjek se nalazio u zgradi u kojoj je za vrijeme rata bilo sjedište SS odreda. Taj dio grada podignut je na ruševinama geta, to se lako uočavalo kad pažljivo gledaš – čitava četvrt bila je za oko jedan metar uzdignutija od ostatka grada. Metar ruševina. Nikad se tamo nisam dobro osjećala; između novih blokova i bijednih skverova uvijek je puhao vjetar, a hladan zrak činio se naročito neprijatan, štipao je za obraze. U suštini, uprkos gradnji, to je i dalje bilo mjesto koje pripada mrtvima. Zgradu Instituta sanjam i danas – njene široke hodnike, kao u kamenu isklesane, izlizane od nečijih nogu, utabane ivice stepenica, područja uglačana rukama, tragovi otisnuti u prostoru. Možda su nas zbog toga pohodili duhovi.

Kad smo puštali pacove u labirint, uvijek bi se našao jedan čije je ponašanje opovrgavalo teoriju i kojeg je baš bilo briga za naše oštroomne hipoteze. Stajao je na dvjema šapicama, potpuno ravnodušan prema nagradi na kraju eksperimentalnog puta; nije hajao za privilegije Pavlovljevog refleksa, opajao bi nas pogledom, a potom se vraćao ili se polako prepuštao ispitivanju labirinta. Tražio je nešto u bočnim hodnicima, pokušavao skrenuti pažnju

na sebe. Skičao je, dezorijentisan, a djevojke su ga tada, uprkos propisima, vadile iz labirinta i uzimale u ruke.

Mišići mrtve, rastegnute žabe povijali su se i ispravljali po diktatu električnih impulsa, ali na način koji još nije opisan u našim udžbenicima – davali su nam znakove, a ekstremiteti su izvodili očigledne pokrete prijetnje i sprdnje, čime su negirali neprikosnovenu vjeru u mehaničku nevinost fizioloških reakcija.

Ovdje su nas učili da se svijet može opisati, pa čak i objasniti uz pomoć jednostavnih odgovora na inteligentna pitanja. Da je, u suštini, trom i mrtav, da njime upravljaju prilično jednostavni zakoni koje treba objasniti i izložiti – najbolje uz upotrebu dijagrama. Tražili su od nas da eksperimentišemo. Da formulišemo hipoteze. Da verifikujemo. Uvodili su nas u tajne statistike, vjerujući da se pomoću nje savršeno mogu opisati sve zakonitosti svijeta – da je devedeset procenata mnogo značajnije od pet.

Ali danas znam jedno: onaj ko traži poredak, neka izbjegava psihologiju. Bolje neka se odluči za fiziologiju ili teologiju, imat će barem solidan oslonac – ili u materiji, ili u duhu; neće se okliznuti na psihi. Psiha je veoma neizvjestan predmet istraživanja.

Bili su u pravu oni koji su govorili da se taj smjer ne bira zarad budućeg zanimanja, radoznalosti ili urođene sklonosti da pomažeš drugima, već iz drugog, vrlo jednostavnog razloga. Nagađam da smo svi imali nekakav duboko skriveni defekt, mada smo zacijelo stvarali utisak inteligentnih, zdravih, mladih ljudi – defekt je bio zamaskiran, spretno kamufliran na prijemnim ispitima. Klupko emocija, gusto upleteno, filcovano kao ti čudni tumori koji se ponekad nađu u ljudskom tijelu i koje je moguće vidjeti u svakom uglednom muzeju patološke anatomije. Ali možda su i naši ispitivači bili iste fele i, ustvari, znali su šta rade? Bili bismo, prema tome, njihovi nasljednici. Kada smo na drugoj godini razmatrali funkcionisanje zaštitnih mehanizama i ushićeno otkrivali snagu tog dijela naše psihe, počinjali smo shvatati – da nema racionalizacije, sublimacije, potiskivanja, svih tih trikova kojima sami sebe častimo, da možeš sagledati svijet bez ikakvog zaklona, pošteno i hrabro – srca bi nam prepukla.

Na tim studijama saznali smo da smo sazdani od branika, od štitova i oklopa, da smo gradovi čija se arhitektura svodi na zidine, kule i utvrđenja; države bunkera.

Sve testove, anamneze i ispitivanja sprovodili smo uzajamno jedni na drugima i poslije treće godine studija već sam uspijevala nazvati to što me tišti; bilo je to kao otkrivanje vlastitog tajnog imena koje je početak inicijacije.

Nisam se dugo zadržala u struci za koju sam stekla kvalifikacije. Tokom jednog putovanja, kad sam se obrela u velikom gradu bez novca i radila kao sobarica, počela sam pisati knjigu. Bila je to priča za putovanje, za čitanje u vozu, priča koju kao da sam pisala za sebe. Knjiga-uštipak koju smažeš u cugu, bez žvakanja.

Polazilo mi je za rukom da se pravilno skoncentrišem, postajala sam na neko vrijeme monstruozno uho za slušanje šumova, odjeka i šušnjeva; dalekih glasova koji dolaze iza nekog zida.

Ali nikad nisam postala prava spisateljica, ili – bolje rečeno – pisac, jer u tom drugom rodu riječ zvuči ozbiljnije. Život mi je uvijek izmicao. Nailazila sam samo na njegove tragove, nekakve neznatne ekdizise². Dok sam odmjeravala njegov položaj, on bi već bio negdje drugdje. Nalazila sam samo znakove, kao te natpise na kori parkovskog drveća “Bio sam ovdje”. U mom pisanju život se pretvarao u nepotpune povijesti, onirične pričice, nejasne potke, pojavljivao se u daljini, u neobičnim ispomjerenim profilima ili u poprečnim presjecima – i teško bi bilo izvući nekakve zaključke o cjelini.

Svako ko je ikada pokušao pisati romane zna koliko je to teško zanimanje, nesumnjivo jedan od najgorih načina samozapošljavanja. Trebaš sve vrijeme ostajati u sebi, u samici, u potpunoj osami. To su kontrolisana psihoza, paranoja i opsesija upregnute u posao, zbog čega su lišene perjanica, turnira³ i venecijanskih

² Hitinska opna; proces kojim se pojedine životinje presvlače, odbacuju stari oklop da bi mogle rasti. (prim. prev.)

³ fr. turnir – elastično jastuče koje se stavljalo straga ispod suknje, karakteristično za tzv. turnir-haljine koje su zamijenile krinoline 1870. god. (prim. prev.)

maski po kojima ih poznajemo, tačnije, prerusene su u mesarske kecelje i gumenjake, s nožem za čišćenje iznutrica. Iz tog pisarskog podruma jedva se vide noge prolaznika, čuje lupkanje potpetica. Ponekad neko zastane da se nagne i baci pogled unutra, tada možeš ugledati ljudsko lice i čak razmijeniti pokoju riječ. Pa ipak, duh je, u suštini, zaokupljen svojom glumom, glumi sam pred sobom u brzopleto skiciranom panoptikumu, razmještajući figure na provizornoj sceni – autor i junak, naratorica i čitateljica, taj koji opisuje i ta koja je opisana; noge, cipele, potpetice i lica prije ili kasnije postat će dijelovi te igre.

Ne žalim što sam zavoljela to neobično zanimanje – nisam ja za psihologa. Nisam znala objašnjavati, iz mračne komore duhova razvijati porodične slike. Tuđe ispovijesti – one su mi često bile dosadne, s tugom to priznajem. Iskreno govoreći, često se dešavalo da sam bila sklonija preokrenuti naš odnos i početi govoriti o sebi. Morala sam se paziti da ne uhvatim najednom pacijenticu za rukav i ne prekinem je upola riječi: “Šta to govorite! A ja to osjećam potpuno drugačije! A da čujete šta sam ja sanjala! Čujte, molim vas...!” Ili: “Šta vi znate o nesanicima! I to je za vas napad panike? Nemojte se šaliti. To što sam ja nedavno imala, to je tek bilo...”

Nisam znala slušati. Nisam pazila na granice, prebacivala sam se. Nisam vjerovala u statistiku i u verifikovanje teorija. Postulat: jedna ličnost – jedan čovjek, uvijek mi je djelovao minimalistički. Imala sam sklonost da zamazujem stvarnost, da dovodim u sumnju neoborive argumente – bila je to navika, perverzna joga mozga, suptilno zadovoljstvo doživljavanja unutrašnjeg pokreta. Podozrivo posmatraš svaki sud, isprobavaš njegov okus pod jezikom, i najzad, kao što si i očekivao, otkrivaš da nijedan nije istinit već krivotvoren, a marka mu je isfabrikovana. Nisam željela imati stalne poglede, bili bi nepotreban prtljag. U diskusijama sam stajala čas na jednu, čas na drugu stranu – i znam da me moji sagovornici zbog toga nisu voljeli. Bila sam svjedok čudne pojave koja je nastajala u mojoj glavi: što više sam nalazila argumenata “za”,

više mi je padalo na pamet onih “protiv”, a što sam se više vezivala za te prve, primamljiviji su mi postajali oni drugi.

Kako bih ispitivala druge kad mi je i samoj svaki test bilo teško riješiti. Upitnik ličnosti, anketa, stupci pitanja i skale ponuđenih odgovora činili su mi se preteški. Brzo sam primijetila tu svoju hendikepiranost, pa sam zato na studiju, dok smo na praksi ispitivali jedni druge, davala slučajne odgovore, kako mi prahne. Iz toga potom izlaze čudni profili – krive predstavljene na osi paralelnih linija. “Vjeruješ li da je najbolja odluka ona koju je najlakše promijeniti?” Vjerujem li? Kakvu odluku? Promijeniti? Kada? Kako najlakše? “Kad ulaziš u sobu, zauzimaš li prije centralno ili periferno mjesto?” U kakvu sobu? I kada? Je li soba prazna ili su uz njene zidove poredani crveni plišani divani? A prozori – kakav je vidik napolju? Pitanje o knjizi: volim li više čitati je ili ići na prijem, ili to zavisi od toga kakva je to knjiga i kakav je to prijem?

Kakva metodologija! Šutke se pretpostavlja da čovjek sebe ne poznaje, ali kad mu podmetneš odgovarajuća lukava pitanja, taj čovjek sam sebe odmjeri. Sam će zadati sebi pitanje i sam će na njega odgovoriti. Neoprezno će sam pred sobom odati tajnu o kojoj ništa ne zna.

I druga pretpostavka, smrtno opasna – da smo stalni, a naše reakcije su predvidive.

Sindrom

Povijest mojih putovanja samo je povijest pobolijevanja. Patim od sindroma koji se bez muke može naći u svakom atlasu kliničkih sindroma i koji – zaključak je stručne literature – postaje sve češći. Najbolje je poslužiti se knjigom “The Clinical Syndromes”, iz sedamdesetih godina, koja je nešto poput svojevrsne enciklopedije sindroma. Ona za mene, uostalom, predstavlja izvor neprestane inspiracije. Da li bi se još neko osmjelio opisati čovjeka u cjelini, uopćeno i objektivno? Poslužio se pojmom ličnosti potpuno u to